Corona, vaghet och skam

Om myndighetskommunikation och affekt på sociala medier

Av GUSTAV WESTBERG

Abstract

Westberg, Gustav, gustav.westberg@oru.se, Associate Senior Lecturer in Swedish Language, School of Humanities, Education and Social Sciences, Örebro University: "Corona, vagueness and shame: On public information and affect on social media." *Språk och stil* NF 30, 2020, pp. 5–31.

This paper engages with the Swedish Covid-19 strategy by exploring how the guidelines of the Public Health Agency engender new regimentation and affective practices on social media. Taking as its point of departure social semiotics and critical discourse studies, the aims of this paper are twofold. Firstly, it sets out to explore empirically how the linguistic design of the public guidelines creates vague speech acts with unclear, preferred responses. Accordingly, the paper further examines how the response of citizens to the guidelines has been recontextualized as shameful on social media. As a case in point, shaming through multimodal irony is studied in the Instagram account *Dyngbaggegalan*. Secondly, the paper sets out to explore theoretically the intertextuality between the public guidelines and the ironic recontextualizations on Instagram as an *affective practice*. The intertextual analysis indicates that affect is pivotal to the Swedish Covid-19 strategy and that citizens and recipients of the public guidelines mobilize shame to regiment each other's behaviors during the pandemic in ways that reduce the vagueness of the guidelines. These insights point to the relevance of further sensitizing the analysis of public information through the concept of affective practice; it permits a multifaceted understanding of how citizens actually engage with the communication of public authorities in meaning-making practices.

Keywords: Corona virus, Covid-19, the Swedish strategy, shame, affect, affective practice, irony.

Denna artikel handlar om offentlig kommunikation under coronapandemin och utforskar hur Folkhälsomyndighetens (hädanefter FHM) råd och rekommendationer ger upphov till nya kommunikativa praktiker på sociala medier, närmare bestämt på Instagramkontot *Dyngbaggegalan*. Artikelnen adresserar ett empiriskt såväl som ett teoretiskt syfte. Empiriskt strävar artikelnen efter att klargöra hur den språkliga utformningen av FHM:s råd och rekommendationer gör dem svårtolkade och öppnar för olika responsalternativ. I linje med detta utforskas hur medborgares reception av råden och rekommendationerna

ger upphov till diskursiva praktiker där frågor om skuld, moral och känslor står i centrum. Teoretiskt strävar artikeln efter att begripliggöra intertextualiteten mellan myndigheternas styrning och medborgares reception av styrningen som en *affektiv diskursiv praktik* (Ahmed 2004, Wetherell 2012, Westberg 2020, u.u. 2020). Utifrån ett *diskursanalytiskt* intresse för maktutövning genom text (Wodak & Meyer 2016, Seiler Brylla m.fl. 2018) presenteras först en analys av de språkliga resurser som skapar otydlighet i råden och rekommendationerna. Denna analys utgår från ett *socialsemiotiskt* (Hodge & Kress 1988, van Leeuwen 2005) fokus på hur val mellan olika språkliga och andra *semiotiska resurser* skapar betydelse. Därefter presenteras en analys av de affektiva praktiker som rådets otydlighet ger upphov till på sociala medier. Analysen är följaktligen designad som en tvåstegsraket. Innan denna analys läggs fram, tecknar nästa avsnitt en bakgrund till svensk myndighetskommunikation under coronapandemin. Därpå introduceras studiens material och analytiska ramverk. Resultaten diskuteras avslutningsvis i termer av affektiv myndighetskommunikation.

1 Bakgrund

Under våren 2020 härjar coronapandemin och land efter land rapporterar om tusentals döda. Land efter land verkställer politik som tidigare endast har implementerats i krigstid. Länder stänger sina gränser, inför utgångsförbud och förbjuder människor att träffas. För många av världens länder är målsättningen liknande: att sakta ner det nya virusets spridningstakt, att skydda riskgrupper och att avlasta vården.

I ett internationellt perspektiv utmärker sig dock Sveriges coronapolitik, samt – vilket är undersökningsobjektet i denna artikel – det språkbruk som politiken bärs fram med och verkställs genom. Med grund i den svenska konstitutionen rekommenderar nämligen Sveriges regering och FHM befolkningen att ta individuellt ansvar för kollektivet med målet att göra smittspridningstakten hanterlig för landets sjukhus. I media har denna strategi – eller experiment som den kallats i internationell press – framhållits som väsensskild från den mer repressiva coronapolitik som verkställts i länder som exempelvis Italien, Frankrike, Tyskland och Spanien (se t.ex. Dagens Nyheter 2020, The Telegraph 2020). Den svenska strategin har i grunden medborgerlig tillit som ledstjärna. I stället för att stifta lagar och skapa förbud går strategin ut på att med

språkliga medel få landets medborgare att styra sig själva och varandra. Detta är en typ av maktutövning som Foucault (2008) träffande har beskrivit i termer av *regementalitet* (*governmentalité* på franska). Termen syftar på sådana system där stater utövar sin makt med medel som »i någon mån är immanenta i förhållande till befolkningen» (Foucault 2008 s. 199). Sveriges medborgare utgör i detta perspektiv både målet och medlet för den politiska hanteringen av coronapandemin.

Att medborgarna är målet för språklig styrning blir tydligt exempelvis när statsminister Stefan Löfven (2020-03-22) i sitt tal till nationen understryker att »alla har ett stort eget ansvar» och att det är »varje persons plikt» att »följa myndigheternas råd». Inför påskhelgen 2020, då virusspridningen var intensiv i framförallt Stockholmsområdet, uppmanade FHM:s generaldirektör på ett liknande vis Sveriges medborgare att »ta sig en funderare på» om de verkligen bör åka på skidsemester (pressträff 2020-03-20). Även i FHM:s allmänna råd och rekommendationer uppmanas enskilda medborgare att »tänka över om resan verkligen är nödvändig». I dagliga pressträffar och i intervjuer i nyhetsmedier har också statsepidemiolog Anders Tegnell kommunicerat liknande råd och rekommendationer om hur befolkningen bör agera för att platta ner smittspridningstakten. I ett nyhetsinslag i *SVT Aktuellt* (SVT2 2020-03-25) tematiseras vagheten i de allmänna råden och rekommendationerna. På en fråga om det inte är ett »kommunikationsproblem» att råden »tolkas så olika» svarar Tegnell:

ja det beror ju på vad man är ute efter. är man ute efter att alla ska göra lika ja då är det ett kommunikationsproblem. är man ute efter att vi vill ha en effekt i samhället på mindre sociala kontakter alltså på med mindre smittspridning då tycker jag inte att det behöver va ett så stort problem. (Författarens transkription.)

Tegnell framhåller alltså ett otydligt språkbruk som ger upphov till olika tolkningar som oproblematiskt, och när människors implementering och reception av myndigheternas råd och rekommendationer debatteras, tenderar frågor om moral, skuld och särskilt *skam* att hamna i centrum (jfr Koliev 2020). I sin banbrytande bok om känslors politiska potential förklarar Ahmed (2004) att skam och *skammande* (eng. *shaming*) är beroende av språkliga anklagelseakter som pekar ut särskilda handlingar som klandervärda och moraliskt tvivelaktiga. Att som individ känna skam förutsätter i sin tur ett erkännande av att ha begått felaktigheter och missgärningar. Genom ett sådant erkännande förlikar sig individen med den moraliska tolkningsram som skammandet utgår från. Under våren 2020 är exemplen många på hur

människor som inte följer FHM:s råd och rekommendationer anklagas för att begå moraliskt tvivelaktiga och osolidariska handlingar. På sociala medier används exempelvis hashtagarna #coronaskam och #coronashame för att kritisera människor som prioriterar sina egna privilegier (t.ex. att åka på skidsemester) i stället för att hörsamma myndigheterna. Sådana praktiker visar hur medborgare agerar som medel för myndigheternas styrning av befolkningen.

Denna studie gör inte anspråk på att säga något om huruvida människor faktiskt känner skam i samband med sådana anklagelseakter. Anslaget är i stället semiotiskt, och artikeln utforskar den affektiva potential (jfr Björkvall m.fl. 2020, Westberg u.u. 2020) som artikuleras på Instagramkontot *Dyngbaggegalan* när medborgares reception och vardagliga implementering av FHM:s råd tematiseras. I linje med Nyström Höög m.fl.:s (2012, jfr Ledin 1997) uppmaning att analysera myndighetskommunikation ur ett dialogiskt perspektiv (i stället för som isolerade produkter), analyserar denna artikel hur FHM:s kommunikation rekontextualiseras genom affektivt meningsskapande på sociala medier. Artikeln erbjuder därmed en delvis ny förståelse av hur myndighetskommunikation tas emot och ger upphov till nya styrningspraktiker.

2 Svensk myndighetskommunikation

Forskning om svensk myndighetskommunikation tecknar en samlad bild: sedan efterkrigstiden och särskilt efter 1970-talet har det svenska myndighetspråket blivit både mer informellt och mer intimt. I regel kopplas denna förändring samman med större samhällsliga demokratiseringsprocesser mellan stat och medborgare (Mårtensson 1986, 1987, 1988, Ledin 1997, Byrman 2002, Josephson 2004, Teleman 2007, Lind Palicki 2010, Tolvanen 2014, Nyström Höög m.fl. 2012). I kontrast till den kanslisvenska som präglade äldre svensk myndighetskommunikation, signalerar ett informellt, intimt och tydligt läsartillvänt myndighetsspråk att medborgarna ges ett inflytande och ansvar över den aktuella kommunikationen (jfr Ledin 1997, Lindgren 2007). Demokratiseringen och informaliseringen mellan medborgare och myndigheter har dock inte skett av sig självt. Snarare har förändringen drivits igenom med aktiv språkpolitik (jfr Josephson 2018) och ihärdigt språkvårdsarbete utifrån den funktionella målsättningen att göra offentligt skriftspråk begripligt

och relevant för de kommunicerande parterna (se t.ex. de olika bidragen i Nämnd, inte glömd 2007). Ledorden för svenskt myndighetsspråk är såtillvida starkt präglade av den svenska språklagen: »Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt» (Språklag 2009:600).

Myndighetskommunikationen under coronapandemin kan kanske inte främst beskyllas för att vara ovårdad eller svår, men citatet från intervjun med Tegnell (i *SVT Aktuellt*) indikerar att råden och rekommendationerna kan vara förvirrande och kanske svårbegripliga. Åsa Holmér (2020), terminolog på Språkrådet, klargör att källan till förvirringen huvudsakligen är begreppslig. I ett inlägg på *Språkrådsbloggen* förklarar Holmér att innebörden hos både *råd* och *rekommendation* är reglerad i myndighetssammanhang: en myndighetsrekommendation är en »starkt grundad uppmaning från en expert om att göra på visst sätt». På ett liknande sätt avser *allmänna råd* »hur man bör göra för att efterleva de lagar som man måste följa, i det här sammanhanget smittskyddslagen». Holmér konstaterar således att allmänna råd inte är som »vilka goda råd som helst som man kan välja att inte följa, utan de är bindande». För att myndigheter ska använda ett språkbruk med högre grad av förpliktelsemodalitet (t.ex. *ska*) så måste rekommendationen ha stöd i lagboken. I andra fall används *bör*.

Holmérs klargörande aktualiserar behovet av en mer systematisk genomlysning av förpliktelserna i FHM:s kommunikation, och framförallt hur människors reception av dessa görs till föremål för annan offentlig kommunikation. Just mottagning och reception av myndighetstexter har pekats ut som ett underbeforskat område (Myndigheterna har ordet 2012, Nyström Höög m.fl. 2012) även om studier givetvis finns (se t.ex. Gunnarsson 1982, Sörlin 2012, Björkvall & Nyström Höög 2019, Nyström Höög 2020).

Denna artikel erbjuder ett delvis nytt perspektiv på hur myndighetskommunikation tas emot genom att – i stället för att fokusera på t.ex. begriplighet, inkludering eller mottagaranpassning – analysera hur myndighetstexter rekontextualiseras i skampraktiker på sociala medier. Den ansluter på så vis till aktuell forskning om hur myndighetstexter »styr mjukt» genom att göra medborgarna till såväl styrningens mål som till dess medel (Björkvall & Nyström Höög 2019, Rehnberg 2019, Nyström Höög 2020). Som vi ska se går det nämligen att förstå det skambeläggande arbete som DB ägnar sig åt som en förlängning av FHM:s styrning av Sveriges befolkning.

3 Material

För att utforska relationen mellan FHM:s kommunikation och skampraktiker på sociala medier undersöks en tvådelad korpus. Mängden kommunikation med FHM som avsändare är milt sagt omfattande: under våren 2020 ger FHM dagliga pressträffar och intervjuer i nyhetsmedier, och på deras hemsida (www.folkhalsomyndigheten.se) publiceras föreskrifter och faktablad som redogör för hur Sveriges befolkning bör agera under pandemin. Som ett första urvalskriterium för denna studie har endast texter från FHM:s hemsida undersökts (och alltså inte t.ex. pressträffar eller intervjuer). Detta motiveras av att de råd och rekommendationer som kommuniceras på pressträffar och i intervjuer är grundade i de föreskrifter som publiceras i text på FHM:s hemsida. I ett andra steg har texter valts ut från FHM:s hemsida som har det övergripande syftet att reglera och vägleda privatpersoner (snarare än verksamheter och företag) i fråga om hur de behöver anpassa sina liv för att sänka smittspridningstakten. Datainsamlingen gjordes under mars–april 2020, och urvalskriterierna genererade en korpus på följande fem texter, som tillsammans utgör ca 2 000 ord:

- *Bromsa smittan – det här kan du som privatperson göra* (hädanefter förkortat *Bromsa*)
- *Skydda dig och andra från smittspridning* (hädanefter förkortat *Skydda*)
- *Om det nya coronaviruset och sjukdomen covid-19* (hädanefter förkortat *Om coronaviruset*)
- *Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina kontakter* (hädanefter förkortat *70 år*)
- *Nya allmänna råd: Håll avstånd och ta personligt ansvar* (hädanefter förkortat *Allmänna råd*).

Ur dessa texter har samtliga yttranden som fungerar som råd eller rekommendationer excerperats, vilket totalt genererar en korpus på ca 140 förpliktelser.

För att fånga hur receptionen av FHM:s råd och rekommendationer mobiliseras i skampraktiker analyseras poster från det sociala bild- och filmdelningsmediet Instagram. Specifikt bygger korpusen på poster publicerade av kontot *Dynbaggegalan* (hädanefter DB). DB är ett humorkonto (vars namn parafraserar *Guldbaggegalan*) som framförallt publicerar filmklipp från gamla och nya tv-program. Vanligtvis publiceras minst ett inlägg per dag, och filmklippen fungerar i regel som en kommentar till samtida politiska frågor och samhälle-

liga händelser. Posterna är ofta tydligt satiriska genom att driva med de personer och händelser som avbildas i de publicerade tv-klippen. Från början av april till början av maj 2020 växte DB:s följarskara från ca 436 000 till 451 000 följare, och kontot kan således sägas ha en relativt stor räckvidd. Kontots inlägg får ofta drygt 300 000 visningar och ofta mer än 1 000 kommentarer. Under perioden mars–april 2020 publicerades totalt 90 inlägg, varav ca 50 på ett eller annat sätt tematiserar corona. Av dessa behandlar 12 inlägg receptionen av FHM:s råd och rekommendationer, och dessa utgör artikelns andra korpus. Dessa poster består i regel av ett rekontextualiserat tv-klipp (ofta en intervju från ett nyhetsinslag) i kombination med en ironisk kommentar från DB som skambelägger de personer som intervjuas, alternativt de attityder som de avbildade personerna representerar.

Det går att nå DB:s konto utan att logga in på Instagram, och deras poster behandlas därför som öppet och offentligt material. Eftersom materialet är fritt tillgängligt har jag inte sökt DB:s samtycke för materialinsamlingen. Instagrams design och möjlighet för medlemmar att kommentera inlägg gör dock gränsen mellan offentlig och privat svårdragen (jfr Sveningsson Elm 2009 s. 76). Med anledning av detta, och med hänsyn till de privatpersoner som kommenterar inläggen, har endast ursprungsposten inkluderats i analysen. Kommentarsfälten lämnas alltså utanför analysen (jfr Melander 2019 för liknande etiska överväganden). I den kommande resultatpresentationen återges skärmdumpar från DB:s poster. Dessa innehåller bilder från de rekontextualiserade tv-klippen och avbildar huvudsakligen offentliga personer (statsepidemiolog Anders Tegnell och inrikesminister Anna Ekström). Det förekommer också andra människor i en av bilderna, men dessa har anonymiserats visuellt.

4 Analytisk begreppsapparat och metod

Artikeln anlägger ett diskursanalytiskt perspektiv med fokus på styrning genom text. För detta ändamål hämtas övergripande inspiration från van Leeuwens diskursanalytiska ramverk (2008, se Westberg 2016 för en grundlig svensk introduktion). Grundtanken här är att texter – i vid bemärkelse – rekontextualiserar sociala praktiker som diskurser. Huvudpoängen är emellertid att texter inte bara representerar praktiker, utan att de även, och kanske framförallt, *reglerar* praktiker genom att värdera dem och tillskriva dem syften i re-

kontextualiseringarna. I många fall är dessa aspekter av diskursen viktigare än representationen av praktiken som sådan (van Leeuwen 2008 s. 6). Att reglering av praktiker är en kärnkomponent i diskurser är uppenbart i fallet FHM; råden och rekommendationerna syftar till att påverka människors vardagliga praktiker. På ett liknande sätt går det att förstå DB:s poster på Instagram. De representerar inte bara något, utan värderar och reglerar därmed hur något borde vara.

För att komma åt hur FHM reglerar medborgarnas liv, och därmed hur medborgarna görs till mål för coronapolitikens vaga styrning, analyseras *kravställande språkhandlingar*. För detta ändamål hämtas analysverktyg från *socialsemiotiken* och *den systemisk-funktionell lingvistik* (SFL) (Holmberg & Karlsson 2006, Halliday & Matthiessen 2014). SFL antar att det finns fyra grundläggande språkhandlingar: påståenden, frågor, uppmaningar och erbjudanden. Dessa särskiljs semantiskt som ett val mellan antingen en *krävande* eller en *givande* talarroll samt med hänsyn till om det är *varor och tjänster* eller *information* som utbyts i interaktionen. Ur detta perspektiv analyseras ett påstående som givande av information, medan en fråga analyseras som ett krav på information. Ett erbjudande förstås som givande av varor och tjänster, medan en uppmaning innebär krav på varor och tjänster. Med språkhandlingarna följer även förväntad eller föräddragen respons: ett påstående besvaras typiskt med *bekräftelse*, en fråga med *svar*, ett erbjudande med *accepterande* och en uppmaning med *åtagande*. En kravställande språkhandling är alltså en språkhandling där avsändaren i sin talarroll kräver antingen information eller varor och tjänster av sin samtalspartner.

För att fånga vari ottydligheten består i FHM:s kommunikation hämtas metodisk inspiration från Holmberg (2011). De kravställande språkhandlingarna (dvs. sådana med en krävande talarroll) analyseras således ur tre kompletterande perspektiv: för det första som en språklig konstruktion (med särskilt fokus på realiseringen av förpliktelse genom modala hjälpverb och satstyp), för det andra som ett led i en dialog och utifrån språkhandlingens förväntade responsdrag (t.ex. bekräftelse kontra åtagande), samt för det tredje som ett uttryck för den institutionella relation och rollfördelning som råder mellan avsändare och mottagare (dvs. den mellan en statlig myndighet och medborgare). För att exemplifiera: i en formulering som »Här kommer några viktiga saker som alla kan göra» uttrycker det modala verbet *kan* i den avslutande som-satsen låg grad av förpliktelse. Med hänsyn till språklig form har vi alltså att göra med ett relativt svagt kravställande. Därtill indikerar den deklarativa satsformen att språkhandlingens förväntade respons är en bekräftelse snarare än ett åtagande.

Betraktat som ett uttryck för en institutionaliserad hierarki mellan FHM och Sveriges medborgare framstår emellertid exemplet som en uppmaning med stark förväntan på lydnad; en myndighetsrekommendation är, som påpekats, en i expertis »starkt grundad uppmaning» (Holmér 2020). Genom att analysera korpusen ur dessa tre kompletterande perspektiv blir det alltså möjligt att fånga hur otydlighet uppstår i spänningsfältet mellan språkhandlingarnas språkliga form, deras interaktionella potential och deras institutionella status.

I ett nästa steg analyseras skampraktikerna på DB. Inspirerad av Wetherells arbete om *affekt som diskursiv praktik* (2012) utgår analysen i denna artikel från att affekt inte (bara) ska förstås som prekognitiva och somatiska reaktioner som utspelar sig innan eller bortom diskursiva och meningsskapande processer. I stället betraktas affekt som integrerat i sociala praktiker, som realiserat genom språk och multimodal kommunikation och som resurs för att skapa mening i relation till olika sociala och politiska frågor. Inspirerad av detta synsätt tar artikeln sikte på hur människors reception och vardagliga implementering av FHM:s råd och rekommendationer görs affektivt betydelsefulla av DB. Artikelns teoretiska kunskapsintresse är såtillvida centrerat kring vad Ahmed (2004 s. 12) kallar »the emotionality of texts».

Utifrån ett sådant synsätt utgår artikeln från att skam inte låter sig reduceras till en negativ känsla som bör undvikas (Sedgwick 2003, Ahmed 2004, Westberg 2020, Årman 2020). Snarare förstås skam som en produktiv resurs som kan mobiliseras diskursivt utifrån olika politiska och sociala syften. I linje med Ahmeds tankar om att skammande förutsätter att handlingar och beteenden anklagas för att vara missgärningar, tar analysen fasta på hur DB rekontextualiserar människors reception av FHM:s råd och rekommendationer genom *ironi*. Mer precist analyseras DB:s ironiska yttranden med utgångspunkt i FHM:s kommunikation.

Gustafsson (2009) presenterar en språkvetenskaplig begreppsapparat för analys av ironi. I huvudsak bygger denna på insikter från diskursanalytiska (Hutcheon 1994) och pragmatiska (Sperber & Wilson 1981, 1986) teoretiseringar av ironisk kommunikation. Med inspiration från dessa arbeten förstås ironi här som en negativt värderande metakommentar som realiserar i mellanrummet mellan det som sägs och det som inte sägs. Mer specifikt är ironins funktion att värdera, förlöjliga och ifrågasätta en rekontextualiserad utsaga genom att trigga en känslomässig respons. Ett ironiskt yttrande fungerar alltså i första hand som en reglering av en praktik snarare än som en representation av en praktik. Även om ironi realiserar i mellanrummet mellan det sagda och det outsagda, lämnar ironi språkliga och semiotiska avtryck, exempelvis i form av

över- och underdrifter, förenklingar, drastiska förändringar i stil, sociolekt eller dialekt, bokstavstolkande, repetition, motsägelser, inkongruenser och stil-krockar (jfr Gustafsson 2009). Den konkreta analysen av DB:s poster är i första hand vägled av sådana avtryck, och tolkningen av deras ironiska funktion görs genom intertextuella läsningar med det tv-klipp som DB rekontextualiserar såväl som med aktuella råd och rekommendationer från FHM.

Eftersom ironi realiseras i mellanrummet mellan det utsagda och det out-sagda är det svårt att i analysen bestämma den exakta ironiska betydelsen – »att texten är ironisk är lättare att slå fast» (Gustafsson 2009 s. 61). DB:s kommentarer till rekontextualiserade klipp är dessutom ofta relativt knappa, vilket lämnar stort rum för tolkning (jfr Nyström Höög 2020 om hur fristående ord och knapp kommunikation bjuder in till tolkningsarbete). Detta innebär att ironi-analysen av nödvändighet – även om den vägleds av språkliga och semiotiska ledtrådar – har en tolkande karaktär. I nästa avsnitt presenteras analysens resultat.

5 Vag styrning med befolkningen som mål

Som ett inledande sätt att strukturera analysen av FHM:s texter har språkhandlingarna kategoriserats med utgångspunkt i språklig form: uppmaningar som uttrycks med imperativ har separerats från kravställande språkhandlingar som realiseras med deklarativa satser och modala verb (*kan*, *bör*, *ska*). I ett andra steg har de handlingar och praktikaspekter som de kravställande språkhandlingarna reglerar kategoriserats. Denna kategorisering visar att följande praktikaspekter står i fokus för regleringen: socialt liv och umgänge, hygien, fysiska möten i offentliga miljöer, resande, hemmavaro och fritidssysslor. Utöver dessa konkreta praktikaspekter regleras även själva råden och rekommendationerna som sådana genom kravställanden.

Ett första resultat av den inledande datasorteringen är att direkta och mer indirekta kravställanden reglerar olika slags praktiker. I typfallet används direkta uppmaningar i imperativ för att reglera konkreta sysslor såsom hygienrutiner (1–9), hemmavaro vid sjukdom eller lindriga symtom (10–12), fysiskt avstånd mellan människor i offentliga miljöer (13–15), resande (16–17), begränsningar i socialt liv (18–19) och vardagen för människor som är över 70 år gamla (20). I exemplen markeras resurser som uttrycker kravställande betydelse med fetstil.

- (1) **Tvätta** händerna ofta (Bromsa)
- (2) **Tvätta** därför händerna ofta med tvål och varmt vatten, minst 20 sekunder. (Skydda)
- (3) **Tvätta** alltid händerna när du kommer hem eller när du kommer till ditt arbete efter att ha varit ute, före måltid, vid mathantering och efter ett toalettbesök. (Skydda)
- (4) **Tvätta** alltid händerna med tvål och vatten om händerna är synligt smutsiga. (Skydda)
- (5) **Hosta** och **nys** i armvecket (Skydda)
- (6) **Släng** alltid pappersnäsduken i en papperskorg och **tvätta** händerna. (Skydda)
- (7) **Undvik** att röra ögon, näsa och mun. (Skydda, Om coronaviruset)
- (8) **Använd** handsprit när möjligt (Om coronaviruset)
- (9) **Hosta** och **nys** i armvecket eller i en pappersnäsduk. (Om coronaviruset)
- (10) **Stanna** hemma även om du bara känner dig lite förkyld. (Bromsa)
- (11) **Stanna** hemma när du är sjuk (Skydda)
- (12) **Gå** inte till jobbet, skolan eller förskolan (Skydda)
- (13) **Håll** avstånd till andra både inomhus och utomhus. (Bromsa, Skydda)
- (14) **Håll** avstånd till andra på bussen, tåget, tunnelbanan, spårvagnen och andra allmänna färdmedel. (Bromsa)
- (15) **Håll** avstånd till andra på idrottsplatser, badhus och gym och undvik att byta om i allmänna omklädningsrum. (Bromsa)
- (16) **Res** bara om det är nödvändigt (Bromsa)
- (17) **Res** inte i rusningstid om du kan undvika det. (Bromsa)
- (18) **Undvik** nära kontakt med sjuka människor. (Om coronaviruset)
- (19) **Undvik** fester, begravningar, dop, kalas eller bröllop. (Bromsa)
- (20) Du som är 70 år eller äldre – **begränsa** dina nära kontakter; **ta** istället **hjälp** av anhöriga eller grannar för att till exempel handla mat eller uträtta ärenden. (70 år)

I exemplen ovan är kravställandet explicit och de språkliga imperativformerna lämnar inte mycket utrymme för tolkningsalternativ. Utöver det språkliga realiseringssättet pekar också det förväntade responsdraget mot att det handlar om krav på handling. Den prefererade responsen är alltså åtagande genom konkret handling snarare än t.ex. språklig bekräftelse. Gemensamt för uppmaningarna i (1–20) är dessutom att de manar till mycket konkreta handlingar (t.ex. tvätta händer, avstå från resor, hålla fysiskt avstånd). I korpusen finns emellertid exempel på kravställande språkhandlingar som språkligt sett är direkta uppmaningar, men där åtagandet inte utgörs av lika konkreta handlingar. Detta exemplifieras med (21).

- (21) **ta** personligt ansvar. (Allmänna råd)

I likhet med (1–20) uttrycks kravställandet i (21) med imperativ. Betraktat som ett led i en interaktion är även den prefererade responsen här ett åtagande. I

jämförelse med en uppmaning som »Tvätta händerna» är det konkreta åtagande som mottagaren uppmanas till emellertid mindre precist. Uttryckt annorlunda lämnar kravställandet i (21) större utrymme för mottagaren att själv avgöra vilket det konkreta åtagandet är. Att åtagandet är svåravgränsat blir också tydligt om man läser vidare i den aktuella texten *Nya allmänna råd: Håll avstånd och ta personligt ansvar*, där det står att de allmänna råd som presenteras

- (22) är generella rekommendationer om hur smittskyddslagen **kan** tillämpas, och beskriver hur man **kan** göra för att undvika smittspridning. (Allmänna råd)

Utifrån perspektivet språkliga val realiserar det modala verbet *kan* låg grad av förpliktelse, varmed den tilltalade blir mindre starkt förpliktigad att svara med ett åtagande (Holmberg & Karlsson 2006 s. 63). Beträktat som ett uttryck för institutionella roller går det emellertid att se användningen av *kan* som en indirekt uppmaning med starkt krav på lydnad. Som klargjordes inledningsvis är ju en myndighetsrekommendation en »starkt grundad uppmaning från en expert om att göra på ett visst sätt» (Holmér 2020). Den språkliga utformningen tillsammans med den prefererade responsen skapar dock otydlighet i fråga om hur språkhandlingen ska tolkas, samtidigt som läsaren uppmanas att »ta personligt ansvar».

I korpusen finns flera instanser av denna typ av otydlighet, där språklig realiseringsform i kombination med förväntat responsdrag pekar mot en tolkning av språkhandlingen som lågt kravställande, medan avsändarens och mottagarnas institutionella relation motiverar en analys av kommunikationen som mer kravfylld. I materialet tenderar dessa typer av otydliga krav dessutom att reglera mindre konkreta praktiker och handlingar än vad de mer direkta uppmaningarna gör. Dels används vaga språkhandlingar till att reglera olika aspekter av socialt liv och umgänge, dels till att reglera såväl personligt ansvar som råden och rekommendationerna som sådana. I språkhandlingar som reglerar socialt liv och umgänge tenderar verben *bör* och *ska* att användas, dvs. språkliga resurser som uttrycker högre grad av förpliktelse än *kan*, se (23–26).

- (23) Känner du dig sjuk med symtom som snuva, hosta eller feber **ska** du försöka låta bli att träffa andra människor. (Skydda)
- (24) Känner du symtom **ska** du försöka låta bli att träffa andra människor. (Skydda)
- (25) Enligt Folkhälsomyndighetens nya allmänna råd **bör** större sociala sammanhang undvikas och personer över 70 år **bör** vara särskilt försiktiga. (Allmänna råd)
- (26) De nya allmänna råden innebär att man **bör** undvika större sammanhang där flera personer träffas, som fester, bröllop och andra tillställningar. (Allmänna råd)

I (23) och (24) används inte *ska* för att modalisera en konkret handling, utan i stället för att modifiera förpliktelsen i relation till verbet *försöka*. Den höga graden av förpliktelse och det prefererade åtagandet riktas alltså inte mot den konkreta handlingen att »låta bli att träffa andra människor», utan mot individens ansträngning att låta bli. Betraktar vi språkhandlingen som en länk i en kommunikationskedja, så bidrar den deklarativa satsformen dessutom till att preferera språklig respons snarare än handling och åtagande. Sammantaget bidrar de språkliga resurserna till vaghet i fråga om förväntad respons och vilken handling som ett eventuellt åtagande egentligen avser. Denna vaghet är dock mindre framträdande när personer över 70 år tilltalas (25) eller när sociala sammanhang där många människor möts tematiseras (26).

När personligt ansvar och råden och rekommendationerna som sådana regleras tenderar det modala verbet *kan* att prioriteras, se (27)–(30).

- (27) Viktiga saker som alla **kan** göra för att förhindra smittspridning (Bromsa, Skydda)
- (28) Bromsa smittan – det här **kan** du som privatperson göra (Bromsa)
- (29) Tillsammans **kan** vi bromsa smittan! (Bromsa)
- (30) Här kommer några viktiga saker som alla **kan** göra (Bromsa)

Som påpekats tidigare går det att med hänsyn till det institutionella sammanhanget analysera detta slags språkhandlingar som starkt kravställande. Med hänsyn till det språkliga realiserings sättet med *kan* i deklarativ sats framstår dock kraven som lågt förpliktigande, och den deklarativa satsformen indikerar att den prefererade responsen är språklig; förväntningen på åtagande och individens aktiva handlande sänks alltså. Betraktat som språkhandlingar i interaktion bidrar de språkliga realiseringsformerna i kombination med det institutionella sammanhanget till att det prefererade responsalternativet blir otydligt. Viktigt i sammanhanget är att de otydliga förpliktelser som exemplifieras i (27)–(30) förekommer i de analyserade texternas inledande stycken och att de efterföljs av det slags konkreta och direkta uppmaningar som exemplifieras i (1)–(20). På textintern nivå ramar alltså otydliga språkhandlingar med oklara responsalternativ in de mer konkreta uppmaningarna.

I en studie av hur ett skatteverksutskick uppfattas av dess tänkta mottagare visar Sörlin (2012) hur ett varierat bruk av uppmaningar och förpliktelsemodalitet bidrar till att göra utskicket obegripligt. Mottagarna av det undersökta utskicket är juridiskt förpliktigade att följa utskicket, samtidigt som textens utformning bidrar med otydlighet i fråga om mottagarnas ansvar inför det kommunicerade. Analysen i det föregående indikerar på ett liknande vis hur textmottagarens ansvar görs otydligt, men också att otydligheten uppstår på olika

nivåer i FHM:s kommunikation. Å ena sidan regleras vissa praktikaspekter – i synnerhet sådana som gäller socialt liv och sociala kontakter – med språkliga resurser som öppnar upp för tolkningsutrymme i responsdragen. Att vaga kravställanden ramar in direkta uppmaningar bidrar å andra sidan till att FHM:s kommunikation blir otydlig på en övergripande nivå. Den textinterna och inramande vagheten öppnar nämligen upp för tolkningsalternativ även i fall där såväl de språkliga resurserna som den institutionella kontexten pekar mot explicit kravställande.

Den systematiska genomgången av FHM:s kravställande språkhandlingar har alltså klarlagt hur vaghet opererar på olika nivåer samt i relation till olika teman och praktikaspekter. I FHM:s kommunikation är det tydligt att medborgarna tillskrivs en skyldighet att agera och ta ansvar, samtidigt som förväntan på konkret åtagande finjusteras med vaghet och svårtolkade utsagor. Med dessa iakttagelser som grund utforskas i nästa avsnitt hur DB skambelägger människor för deras förhållningssätt till FHM:s råd och rekommendationer.

6 Ironi och skam – om receptionen av FHM:s råd och rekommendationer

Detta avsnitt analyserar hur människors förhållningssätt till och responser på FHM:s råd och rekommendationer görs till föremål för skammande av DB. För att fånga det diskursiva skamarbete som DB utövar har samtliga av DB:s Instagramposter sorterats med hänsyn till det videoinnehåll som rekontextualiseras, DB:s språkliga eller semiotiska tillägg till ursprungsvideon, vilken ironisk strategi som inlägget realiserar, samt vilka av FHM:s riktlinjer som den ironiska posten står i intertextuellt förhållande till. Den konkreta analysen är strukturerad i tabeller, där de fyra analytiska komponenterna behandlas i varsin kolumn.

Den initiala innehållsanalysen visar att DB huvudsakligen rekontextualiserar två typer av filmklipp när de ironiserar över hur människor responderar på FHM:s råd och rekommendationer. Dels rekontextualiseras pressträffar och intervjuer med politiker och företrädare för FHM, dels rekontextualiseras nyhetsinslag och intervjuer (från t.ex. *SVT Aktuellt* och *Sveriges Radio P3*) med privatpersoner från Stockholm om hur de förhåller sig till FHM:s råd och rekommendationer (det finns också enstaka intervjuer med kändisar). Posternas ironiska funktion går dock endast att identifiera genom intertextuell läsning med FHM:s råd och rekommendationer. Denna analys ligger såle-

des i linje med Gustafssons (2009) studie av pamfletter från 1700-talet, som understryker diskursgemenskapens betydelse vid identifiering av ironisk intention.

Den första typen av rekontextualiseringar fungerar som ironiska kommentarer till svårigheten i att tillämpa FHM:s riktlinjer. I tabell 1 presenteras en exempelanalys av tre poster som rekontextualiserar intervjuer och pressträffar med statsepidemiolog Anders Tegnell, biträdande statsepidemiolog Anders Wallensten och utbildningsminister Anna Ekström. I kolumnen »Rekontextualiserat innehåll» görs en grov innehållsbeskrivning av de aktuella intervjuerna och pressträffarna. I nästa kolumn återges den skriftspråkliga kommentar som DB postar till respektive tv-klipp. I kolumnen »Ironisk strategi» framgår att DB ironiserar över de offentliga personernas agerande genom repetition som huvudsaklig ironisk strategi. I kolumnen längst till höger anges att de aktuella posternas ironiska intention är intertextuellt förankrad i FHM:s riktlinjer som kommuniceras med direkta uppmaningar (1)–(20) och i synnerhet de som rör hygienrutiner (jfr 1 och 3).

Tabell 1. Pressträffar.

Rekontextualiserat innehåll	DB:s kommentar	Ironisk strategi	Intertextualitet med FHM
<i>Pressträff med FHM.</i> Ander Tegnell hostar i händerna. https://www.instagram.com/p/B9U_WEonwCH/	Hands on	Repetition	Hosta och nys i armvecket Undvik att röra ögon, näsa och mun
<i>Intervju med biträdande statsepidemiolog Anders Wallensten.</i> Människor rör sig i bakgrunden och pillar sig under näsan och tar sig i ansiktet. Wallensten säger bl.a. »Det här tolkar vi som ett tecken på att det kan finnas samhällsspridning i de här regionerna.» https://www.instagram.com/p/B9IUf5qABOo/	Ett tecken, flera tecken	Repetition	Hosta och nys i armvecket Undvik att röra ögon, näsa och mun
<i>Pressträff med utbildningsminister Anna Ekström.</i> Clout Ekström petar sig i näsan. https://www.instagram.com/p/B9qjOjJAytf/	Clout ('inflytande'/'makt')	Repetition Inter-textuell inkongruens	Hosta och nys i armvecket Undvik att röra ögon, näsa och mun

I de tre exemplifierade posterna ironiserar DB över myndighetsföreträdares och politikers misslyckade implementering av de råd och rekommendationer

rar Wallenstens utsaga, dels refererar till inzoomingarna och loopningarna på människor som rör vid sitt ansikte. Kommentaren till filmen med Ekström är »Clout» (figur 2), som översätts till 'makt' eller 'inflytande' på svenska. Snarare än en upprepning realiserar denna kommentar en ironisk motsägelse som understryker inkongruensen mellan den inflytelserika politikerns agerande och FHM:s direkta uppmaningar.

Med multimodal ironi uttrycker alltså DB negativ attityd genom att belysa de offentliga personernas oförmåga att följa FHM:s råd och rekommendationer. Skammandet belyser på så vis en intertextuell inkongruens mellan myndighetsföreträdarnas ageranden och FHM:s rekommendationer, i synnerhet »Hosta och nys i armvecket» och »Undvik att röra ögon, näsa och mun». De rekontextualiserade handlingarna skambeläggs med andra ord som disprefererade responser till FHM:s direkta uppmaningar.

Den andra typen av klipp rekontextualiserar intervjuer med framförallt stockholmare som svarar på frågor om hur de tänker om och förhåller sig till FHM:s råd och rekommendationer. I relation till exemplifieringen i tabell 1

Figur 2. Multimodal ironisk repetition: Clout.

fungerar dessa poster på delvis annorlunda sätt. För det första uppstår den ironiska betydelsen i intertextuell relation till andra råd och rekommendationer, framför allt de som adresserar individens ansvar samt uppmanar till minskat resande och ökad fysisk och social distans (jfr 13, 16, 17, 20 och 21). För det andra realiserar inte ironin genom lika uppenbara audiovisuella redigeringar av ursprungsfilmerna (även om de rekontextualiserade nyhetsinslagen givetvis är redigerade för att passa Instagrams format och DB:s satir). I termer av ironi används språkliga stilkrockar och överdrifter, förenklingar, repetitioner samt ett slags föreställd, retorisk sympati (jfr Johannesson 1998) för att kritisera och skambelägga de intervjuades reception av FHM:s råd och rekommendationer.

Grundstrukturen för dessa inlägg är följande: människor som är engagerade i handlingar eller praktiker som tycks strida mot FHM:s råd och rekommendationer frågas ut av en reporter om hur de resonerar om sitt eget handlande. Intervjuerna görs med människor som befinner sig på skidsemester, vistas i en välbesökt saluhall, firar studenten på krogen, är ute med kompisar i Stockholms nattliv, samt vistas i offentliga och välbesökta miljöer (t.ex. uteserveringar och parker). I tabell 2, 3 och 4 presenteras illustrerande analyser av tre av dessa inlägg. Posten som analyseras i tabell 2 rekontextualiserar intervjuer med skidsestrande stockholmare i Åre. I tabell 3 analyseras en DB-post som rekontextualiserar intervjuer med äldre stockholmare som besöker Östermalmshallen. Posten som analyseras i tabell 4 rekontextualiserar intervjuer med stockholmare som vistas utomhus i offentliga miljöer. I kolumnen »Rekontextualiserat innehåll» ges en grov innehållsbeskrivning av respektive filmklipp, men av utrymmesskäl återges endast ett illustrerande urval av de rekontextualiserade intervjuerna.

I tabell 2 analyseras som sagt en DB-post som rekontextualiserar intervjuer med stockholmare på skidsemester i Åre. I ursprungsklippet svarar stockholmarna på frågor om varför de rest iväg, trots en offentlig rekommendation om att stockholmare inte bör resa under påsk. I detta inlägg svarar de intervjuade personerna mer eller mindre skrupelfritt att de inte bryr sig om FHM:s råd och rekommendationer. Mot bakgrund av detta skambelägger DB de intervjuade personernas ageranden som moraliskt förkastliga handlingar som orsakar »vår död». I termer av ironi fungerar posten som såväl en överdrift som en stilkrock. Stilkrocken uppstår i kontrasten mellan det högstämnda och delvis överdrivna allvaret i DB:s anklagelseakt och de intervjuade personernas banala ageranden. Anklagelseaktens affektiva potential hittar sin intertextuella resonansbotten i rådet om att bara göra nödvändiga resor samt i det överordnade rådet om att »ta

Tabell 2. Stockholmare i Åre.

Rekontextualiserat innehåll	DB:s kommentar	Ironisk strategi	Intertextualitet med FHM
<p><i>Intervju med stockholmare på skidsemester i Åre.</i></p> <p>Reporter frågar olika stockholmare hur de tänker om att åka till Åre: »I går kom ju rekommendationer att stockholmare inte ska åka?» På denna fråga svarar stockholmare i fjällmiljö bl.a. följande:</p> <p><i>Person 1:</i> Det måste varit efter klockan 14:10 när jag boardade mitt flygplan. Så det har jag missat.</p> <p><i>Person 2:</i> Är det för mycket folksamlingar så får man väl hålla andan lite.</p> <p><i>Person 4:</i> Ja det känns väldigt bra även om risken är ungefär kanske lika stor här som när man sitter hemma i Täby, i sin bostad. Men vi hade planerat den här resan och det fanns ingen anledning tyckte vi att ställa in den.</p> <p><i>Person 5:</i> Vi följer ju såklart coronans framfart här också då. Jag menar, vi försöker leva i våran bubbla här och åka skidor om dagarna.</p> <p><i>Person 6:</i> Vi åkte faktiskt upp i tisdags för våran son blev hemskickad från skolan och då kände vi, då kan vi lika gärna vara här uppe och plugga.</p>	<p>Stockholmar- na kommer att bli vår död.</p>	<p>Stilkkrock Överdrift</p>	<p>ta personligt ansvar.</p> <p>Res bara om det är nödvändigt</p>

<https://www.instagram.com/p/B-G1sIFg5TZ/>

personligt ansvar». Ironin skambelägger alltså de representerade personernas handlande för att *inte* ta sitt personliga ansvar.

Ett liknande mönster återfinns i analysen som presenteras i tabell 3. Den aktuella posten rekontextualiserar en intervju med pensionärer som besöker den nyöppnade saluhallen *Östermalmshallen* i Stockholm. På reporterns fråga om varför pensionärerna är i saluhallen svarar de glatt och tillsynes obekymrat att de är sugna på delikatesser och är sällskapssjuka. DB:s kommentar till dessa svar är »Men i Stockholm skiner solen», vilket i sammanhanget fungerar som en ironisk förenkling av sakernas tillstånd. Kommentaren ironiserar över de intervjuade personernas beteende som verklighetsfrånvända och för att likt privilegierade strutsar stoppa huvudet i sanden. Ironin är emellertid inte särskilt tydligt språkligt realiserad, men framträder tydligt i spänningsfältet mellan text och kontext. I en kontext där det potentiellt kan innebära livsfara att inte hålla fysisk distans, i synnerhet till äldre människor, framstår det som absurt att, i metaforisk bemärkelse, njuta av att solen skiner (jfr Gustafsson 2009 s. 151). Denna ironiska förenkling finner vidare sin affektiva potential i relation till

Tabell 3. Pensionärer i Östermalmshallen.

Rekontextualiserat innehåll	DB:s kommentar	Ironisk strategi	Intertextualitet med FHM
<p><i>Intervju med pensionärer i Östermalmshallen.</i> Äldre människor (som är uppenbart välbärgade) intervjuas och utfrågas hur de förhåller sig till corona.</p> <p><i>Reporter:</i> Hur kommer det sig att ni är här? <i>Pensionär 1:</i> För att titta på Östermalmshallen. Den är alldeles nyöppnad. Och jag ska köpa rökt ål. Jag älskar rökt ål. <i>Pensionär 2:</i> He he he jag är sällskapssjuk. Jag har bra fysik och brukar aldrig vara sjuk. Jag heter Frisk dessutom. <i>Pensionär 3:</i> Nej det bryr jag mig inte. Det tar jag inte ställning till ännu. Jag tror inte att smittan har kommit hit ännu.</p>	Men i Stockholm skiner solen	Förenkling Inter- textuell in- kongruens	<p>Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina nära kontakter; ta istället hjälp av anhöriga eller grannar för att till exempel handla mat eller uträtta ärenden.</p> <p>ta personligt ansvar.</p> <p>Håll avstånd till andra både inomhus och utomhus.</p>
https://www.instagram.com/p/B-Jlh8dg2iP/			

Tabell 4. Stockholmare i solen.

Rekontextualiserat innehåll	DB:s kommentar	Ironisk strategi	Intertextualitet med FHM
<p><i>Intervju med personer på uteserveringar och parkbänkar i Stockholm.</i> <i>Reporter:</i> Är ni oroliga? <i>Pensionär:</i> Vi har visserligen två balkonger, men det hjälper inte. Vi har två balkonger. <i>Reporter:</i> Man vill ändå ut alltså? <i>Pensionär:</i> Det är skönt att sitta här nere. <i>Reporter:</i> Men folk sitter ju nära varandra här? <i>Pensionär:</i> Ja jag vet inte om de tänker så mycket på det där, de här yngre tänker inte på det. <i>Reporter:</i> Hur gamla är ni? <i>Pensionär:</i> Eh, sjuttiosju och sjuttioåtta, mmm. <i>Reporter:</i> Då ska man ju va väldigt försiktig. <i>Pensionär:</i> Nja men äh jag förstår inte. Jag tog en extra spruta för säkerhets skull. Mot lunginflammation. Det är sunt förnuft som gäller.</p>	Det är sunt förnuft som gäller TM	Repetition Förstärkning	<p>ta personligt ansvar.</p> <p>Håll avstånd till andra både inomhus och utomhus.</p> <p>Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina nära kontakter; ta istället hjälp av anhöriga eller grannar för att till exempel handla mat eller uträtta ärenden.</p>
https://www.instagram.com/p/B-qxb37gAUA/			

FHM:s råd och uppmaningar om att ta personligt ansvar, att hålla social och fysisk distans samt de direkta direktiven till 70-plussare att vara extra försiktiga. Återigen skambeläggs alltså de intervjuade människorna för att inte ta sitt personliga ansvar och för att svara på FHM:s uppmaningar med vägran i stället för med prefererat åtagande.

Det sista exemplet som analyseras påminner om posten med pensionärerna i Östermalmshallen. Posten som analyseras i tabell 4 rekontextualiserar intervjuer med stockholmare som befinner sig på uteserveringar och på parkbänkar en solig vårdag. Reportern undrar om människorna »är oroliga», vilket de av svaren att döma inte är. I likhet med posterna i tabell 1 ironiserar DB över de intervjuades svar med repetition, som underbyggs med en förstärkning. I kolumnen »Rekontextualiserat innehåll» presenteras återigen en grov innehållsbeskrivning samt ett utdrag från den intervju som ges mest tid i posten.

Reporterns frågor ekar tydligt av FHM:s råd och rekommendationer, och de personer som intervjuas agerar uppenbarligen på tvärs mot dessa. I transkriptionen i tabell 4 försvarar den intervjuade pensionären sitt agerande. DB:s kommentar ironiserar i sin tur över personens försvar genom att repetera det avslutande svaret på reporterns frågor: »Det är sunt förnuft som gäller». Utöver att repetera intervjupersonens svar, så lägger DB även till »TM», dvs. symbolen för 'varumärke'. Detta tillägg fungerar som ett slags retorisk, inverterad uppskattning och bekräftelse av den intervjuade personens utsaga. Utsagan värderas som unik och värdefull, likt ett varumärke. Det ironiska yttrandets värderande och affektiva potential uppstår i intertextuell relation till de råd som manar till personligt ansvar, fysisk och social distans samt extra försiktighetsåtgärder för människor över 70 år. Genom upprepning och inverterad uppskattning skambelägger DB alltså den intervjuade personen för att inte ta sitt personliga ansvar, för att inte vara extra försiktig som 70-plussare och för att inte hålla socialt och fysiskt avstånd utomhus. Personens handlingar skambeläggs på så vis för att *inte* vara förnuftiga.

Analyserna i detta avsnitt har tillsammans visat hur DB med språkliga och audiovisuella resurser skambelägger såväl offentliga personer som privatpersoner för att svara på FHM:s riktlinjer på disprefererade sätt, dvs. med vägran snarare än åtagande. Som också blivit tydligt utgår DB:s moraliska tolkningsram och den aktuella diskursgemenskapens ironiska intention från FHM:s nationella råd och rekommendationer. Denna iakttagelse ligger i linje med Ahmeds (2004) tankar om att skampraktiker har som politiskt potential att sudda ut gränsen mellan individ och kollektiv (jfr West-

berg 2020, Årman 2020). Genom att skambelägga människor som bryter mot FHM:s riktlinjer upprättar DB nämligen ett rättfärdigt kollektiv som så att säga har moralen och stoltheten på sin sida. DB bidrar på så vis till att skapa ett moraliskt och stolt kollektiv som *inte* handlar fel. Ur detta perspektiv agerar alltså DB som ett medel för FHM:s styrning av medborgarnas privatliv.

7 Avslutande diskussion

Coronapandemin ställer stora krav på myndigheters kommunikation med medborgarna och i synnerhet på hur Folkhälsomyndigheten kommunicerar. Denna artikel har strävat efter att bringa reda i hur denna kommunikation styr medborgarna på otydliga sätt samt hur denna otydlighet ger upphov till affektiva och skambeläggande praktiker på sociala medier. Som analysen visat öppnar FHM:s råd och rekommendationer nämligen upp för otydlighet i fråga om vilka åtaganden som egentligen förväntas av befolkningen. Som en följd av detta, och som analysen av Instagramkontot *Dyngbaggegalan* har visat, skambeläggs människor för deras mottagande av och förhållningssätt till FHM:s råd. Intertextualiteten mellan FHM:s texter och DB illustrerar såttillvida hur vag myndighetsstyrning ger upphov till nya styrningspraktiker där medborgarna styr sig själva och varandra genom affekt. Ur detta perspektiv framträder medborgarna som såväl målet som medlet för den otydliga myndighetskommunikationen.

Den systematiska genomlysningen av FHM:s kommunikation och dess kravställande språkhandlingar visar att otydlighet och vaghet opererar på olika nivåer, samt i relation till olika teman och praktiker. Å ena sidan är det tydligt att medborgarna görs till mål för direkta uppmaningar och att de tillskrivs en skyldighet att agera och ta ansvar. Å andra sidan har analysen visat att förväntningarna på medborgarnas konkreta åtaganden finjusteras med modala resurser som bidrar till tolkningsalternativ. Detta sker i huvudsak när råden och rekommendationerna som sådana modifieras, dvs. när texterna kommenterar sitt eget innehåll. På så vis blir FHM:s kravställande otydligt på en övergripande nivå, vilket bidrar till att även direkta uppmaningar laddas med otydliga responsalternativ. Att uppmaningar om hygienrutiner, resande och fysisk distans såväl som att »ta eget ansvar» går att tolka på olika sätt blir tydligt genom analysen av DB. I deras Instagramposter används nämligen ironi för att skambelägga

människor just för att inte ta eget ansvar och för att inte sköta sin hygien, minska sitt resande eller hålla fysisk och social distans.

Analysen av DB:s ironiska kommentarer har väglett av språkliga och semiotiska resurser. Som en följd av att ironi realiseras i gränssnittet mellan det sagda och utsagda har analysen samtidigt varit tolkande. En viktig del i detta tolkningsarbete har varit att visa hur DB:s ironiska intention är intertextuellt länkat till FHM:s råd och rekommendationer; de utgör intertextuella referenspunkter som håller diskursgemenskapen samman och som skammandet utgår från. Apropå diskursgemenskapens betydelse skriver Ahmed (2004 s. 102) att skam är »a mode of recognition of injustices committed against others», vilket implicerar att skammande endast kan »fastna» om det finns en gemensam förståelse av vad som är moraliskt felaktigt (jfr Westberg 2020, Årman 2020). Som den konkreta analysen försökt visa, bidrar den typ av skambeläggande anklagelseakter som DB är engagerad i till att upprätta just en gemensam förståelse av vad som är moraliskt felaktigt. Genom att ironisera över människors reception av och förhållningssätt till FHM:s kommunikation, etablerar DB sin diskursgemenskap som rättfärdig och legitim uttolkare av vilken respons på FHM:s råd och rekommendationer som är den rätta. Uttryckt annorlunda reducerar DB:s skampraktiker alltså vagheten i FHM:s kommunikation och gör den entydig, varmed DB agerar som ett medel för FHM:s styrning.

Analysen av myndigheternas råd, medborgares reception av dessa, samt DB:s ironiska värderingar av denna reception, visar hur svensk myndighetskommunikation under coronapandemin fungerar som en affektiv diskursiv praktik. Att svensk myndighetskommunikation ger upphov till diskursiva praktiker där moral och känslor fungerar som en förlängning av myndigheternas styrning skulle kunna ses som ett problem. Som Tegnell påpekar i den citerade SVT-intervjun är otydligheten emellertid inte ett problem ur FHM:s perspektiv. Snarare är den intentionell, vilket i ljuset av denna artikel indikerar att frågor om rätt och fel, och i förlängningen om moral och skam, är en väsentlig del av den svenska coronastrategin. Detta pekar mot ett fortsatt behov av att undersöka relationen mellan affekt och myndighetskommunikation för att bättre förstå den politiska styrningen under coronapandemin. Insikterna öppnar också upp för att tänka vidare om och kritiskt reflektera över hur informellt myndighetsspråk styr med befolkningen som både mål och medel i relation till andra sociala och politiska frågor än coronapandemin. För att göra det krävs det fler studier som undersöker hur medborgare faktiskt tar emot och engagerar sig i myndighetskommunikation genom meningsskapande och affektiva praktiker.

Material

Texter från Folkhälsomyndigheten

Bromsa smittan – det här kan du som privatperson göra. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/alla-har-ansvar-att-forhindra-smitta-av-covid-19/bromsa-smittan-det-har-kan-du-som-privatperson-gora/> [hämtad 2020-04-01].

Skydda dig och andra från smittspridning. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/smittskydd-beredskap/utbrott/aktuella-utbrott/covid-19/skydda-dig-och-andra/> [hämtad 2020-04-01].

Om det nya coronaviruset och sjukdomen covid-19. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/o/om-det-nya-coronaviruset-och-sjukdomen-covid-19/> [hämtad 2020-04-01].

Du som är 70 år eller äldre – begränsa dina kontakter. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/publicerat-material/publikationsarkiv/d/du-som-ar-70-ar-eller-aldre/> [hämtad 2020-04-01].

Nya allmänna råd: Håll avstånd och ta personligt ansvar. Tillgänglig:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2020/april/nya-allmanna-rad-hall-avstand-och-ta-personligt-ansvar/> [hämtad 2020-04-01].

Poster från Dymbaggegalan

28 dagar tidigare. Tillgänglig: https://www.instagram.com/p/B9Q56LpA_6H/ [hämtad 2020-05-01].

Hands on. Tillgänglig: https://www.instagram.com/p/B9U_WEonwCH/ [hämtad 2020-05-01].

It's corona time! Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B9cN0jQH54V/> [hämtad 2020-05-01].

Ett tecken flera tecken. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B9lUf5qABOo/> [hämtad 2020-05-01].

Clout. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B9qjOjJAytf/> [hämtad 2020-05-01].

Stockholmarna kommer att bli vår död. Tillgänglig:

<https://www.instagram.com/p/B-G1slFg5TZ/> [hämtad 2020-05-01].

Jovars. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B-IZdehAs03/> [hämtad 2020-05-01].

Men i Stockholm skiner solen. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B-Jlh8dg2iP/> [hämtad 2020-05-01].

Stockholmare i Åre om corona. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B-MGwwEA676/> [hämtad 2020-05-01].

Svenskar som inte tänker stanna hemma i påsk be like. Tillgänglig: <https://www.instagram.com/p/B-jVqRCg6n2/> [hämtad 2020-05-01].

Det är sunt förnuft som gäller TM. Tillgänglig:

<https://www.instagram.com/p/B-qxb37gAUA/> [hämtad 2020-05-01].

Svar på tal. Tillgänglig: https://www.instagram.com/p/B_ZV9EIAp8F/ [hämtad 2020-05-01].

Litteratur

- Ahmed, Sara, 2004: *The cultural politics of emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Björkqvall, Anders & Nyström Höög, Catharina, 2019: Keeping the discussion among civil servants alive: 'Platform of values' as an emerging genre within the public sector in Sweden. I: *Scandinavian Journal of Public Administration* 22(3). S. 17–38.
- Björkqvall, Anders, van Meerbergen, Sara & Westberg, Gustav, 2020: Feeling safe while being surveilled: The spatial semiotics of affect at international airports. I: *Social Semiotics*. S. 1–23.
- Byrman, Gunilla, 2002: *Försiktighetsmått: Text, genus och ideologi i preventivmedelsbroschyrer 1886–1995*. (Rapporter från projektet svensk sakprosa 36.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet.
- Dagens Nyheter, 2020: Så har världens bild av Sverige ändrats under krisen. I: *Dagens Nyheter* 2020-04-24. Tillgänglig: <https://www.dn.se/nyheter/sverige-bilden-under-coronakrisen/> [hämtad 2020-08-18].
- Foucault, Michel, 2008: *Regementalitet*. I: Thomas Götselius & Ulf Olsson (red.): *Diskursernas kamp*. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion. S. 183–204.
- Gunnarsson, Britt-Louise, 1982: *Lagtexters begriplighet: En språkfunktionell studie av medbestämmandelagen*. Stockholm: Liber Förlag.
- Gustafsson, Anna, 2009: *Pamfletter! En diskursiv praktik och dess strategier i tidig svensk politisk offentlighet*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap 66.) Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet.
- Halliday, M.A.K. & Matthiessen, Christian M.I.M., 2014: *Halliday's introduction to functional grammar*. 4:e uppl. Milton Park, Abingdon, Oxon: Routledge.
- Hodge, Bob & Kress, Gunther R., 1988: *Social semiotics*. Ithaca, N.Y: Cornell University Press.
- Holmberg, Per, 2011: *Texters interpersonella grammatik*. I: Per Holmberg, Anna-Malin Karlsson & Andreas Nord (red.): *Funktionell textanalys*. Stockholm: Norstedts. S. 97–113.
- Holmberg, Per & Karlsson, Anna-Malin, 2006: *Grammatik med betydelse: En introduktion till funktionell grammatik*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Holmér, Åsa, 2020: *Ord i coronans spår: rekommendation*. Språkrådsbloggen. Institutet för språk och folkminnen. Tillgänglig: <https://www.isof.se/om-oss/vara-bloggar/sprakradsbloggen/inlagg-sprakrad/2020-04-03-ord-i-coronans-spar-rekommendation.html> [hämtad 2020-08-18].
- Hutcheon, Linda, 1994: *Irony's edge: The theory and politics of irony*. London, New York: Routledge.
- Johannesson, Kurt, 1998: *Retorik eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedt.
- Josephson, Olle, 2004: *Ju: ifrågasatta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Lund: Studentlitteratur.
- Josephson, Olle, 2018: *Språkpolitik*. (Språkrådets skrifter 25.) Stockholm: Morfem.
- Koliev, Faradj, 2020: Skam och skuld kommer inte att stoppa covid-19. I: *Dagens Nyheter* 2020-05-22. Tillgänglig: <https://www.dn.se/debatt/skam-och-skuld-kommer-inte-att-stoppa-covid-19/> [hämtad 2020-08-18].

- Ledin, Per, 1997: Intertextualitet, smärta och ett mångstämmigt apotek. I: Till Barbro: Texter och tolkningar tillägnade Barbro Söderberg 23 september 1997. (MINS 45.) Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet. S. 63–86.
- Lindgren, Birgitta, 2007: Nämnden – en krönika. I: Birgitta Lindgren (red.): Nämnd, inte glömd: historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 95.) Stockholm: Svenska språknämnden. S. 7–58.
- Lind Palicki, Lena, 2010: Normaliserade föräldrar: en undersökning av Försäkringskassans broschyrer 1974–2007. (Studier från Örebro i svenska språket 6.) Örebro: Örebro universitet.
- Löfven, Stefan, 2020: Statsminister Stefan Löfvens tal till nationen. Tillgänglig: <https://www.regeringen.se/tal/2020/03/statsministerns-tal-till-nationen-den-22-mars-2020/> [hämtad 2020-08-18].
- Melander, Ida, 2019: Multimodal illness narratives: Sharing the experience of endometriosis. I: *Diegesis* 8(2). S. 68–90.
- Myndigheterna har ordet: Om kommunikation i skrift, red. av Catharina Nyström Höög, Hedda Söderlundh & Marie Sörlin. (Språkrådets skrifter 14.) Stockholm: Norstedts 2012.
- Mårtensson, Eva, 1986: Det nya niandet. I: Fyra uppsatser. (Nordlund 10.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 35–79.
- Mårtensson, Eva, 1987: När myndigheterna blev du med oss. Om intimiseringen av det offentliga språket. I: Två uppsatser om språkbrukets informalisering. (Nordlund 13.) Lund: Institutionen för nordiska språk, Lunds universitet. S. 25–73.
- Mårtensson, Eva, 1988: Den familjära myndigheten. Intimiseringen av det offentliga språket. I: Orvar Löfgren (red.): Hej, det är från Försäkringskassan! Informaliseringen av Sverige. Stockholm: Natur och kultur. S. 105–127.
- Nyström Höög, Catharina, Söderlundh, Hedda & Sörlin, Marie, 2012: Myndigheters texter och klarspråksarbete. I: Catharina Nyström Höög, Hedda Söderlundh & Marie Sörlin (red.): Myndigheterna har ordet: Om kommunikation i skrift. (Språkrådets skrifter 14.) Stockholm: Norstedts. S. 13–38.
- Nyström Höög, Catharina, 2020: Framåt och uppåt: Om bilder och bildmotiv i svenska myndigheters värdegrunder. I: *HumaNetten* 44. S. 207–228.
- Nämnd, inte glömd: historik över Nämnden för språkvård och Svenska språknämnden 1944–2007, red. av Birgitta Lindgren. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 95.) Stockholm: Svenska språknämnden 2007.
- Rehnberg, Hanna Sofia, 2019: »Hur ska det märkas att vi har bytt värderingar?» En kritisk analys av ett nyckelord i managementsamhället. I: Marco Bianchi, David Håkansson, Björn Melander, Linda Pfister, Maria Westman & Carin Östman (red.): *Svenskans beskrivning 36: Förhandlingar vid trettiosjätte sammankomsten*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet. S. 255–267.
- Sedgwick, Eve Kosofsky, 2003: *Touching feeling: Affect, pedagogy, performativity*. Durham: Duke University Press.
- Seiler Brylla, Charlotta, Westberg, Gustav & Wojahn, Daniel, 2018: C som i kritik: Kritiska perspektiv inom text- och diskursstudier. I: Daniel Wojahn, Charlotta Seiler Brylla & Gustav Westberg (red.): *Kritiska text- och diskursstudier. (Text- och samtalsstudier från Södertörns högskola 6.)* Huddinge: Södertörns högskola. S. 9–36.

- Sperber, Dan & Wilson, Deidre, 1981: Irony and the use–mention distinction. I: Peter Cole (red.): *Radical pragmatics*. New York: Academic Press. S. 295–318.
- Sperber, Dan & Wilson, Deidre, 1986: *Relevance: Communication and cognition*. Oxford: Blackwell.
- Språklag 2009:600. Tillgänglig: https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/spraklag-2009600_sfs-2009-600 [hämtad 2020-08-18].
- Sveningsson Elm, Malin, 2009: How do various notions of privacy influence decisions in qualitative internet research? I: Annette N. Markham & Nancy K. Baym (red.): *Internet inquiry: Conversations about method*. Los Angeles: Sage Publications. S. 69–98.
- Sörlin, Marie, 2012: När texten lämnat myndigheten – Mottagarupplevelser av ett Skatteverksutskick. I: Catharina Nyström Höög, Hedda Söderlundh & Marie Sörlin (red.): *Myndigheterna har ordet: Om kommunikation i skrift*. (Språkrådets skrifter 14.) Stockholm: Norstedts. S. 123–154.
- Teleman, Ulf, 2007: *Tradis och funkis: svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. (Skrifter utgivna av Svenska språknämnden 87.) Stockholm: Norstedts Ordbok.
- The Telegraph, 2020: Coronavirus: Why the Swedish experiment could prove Britain wrong. I: The Telegraph 2020-04-03. Tillgänglig: <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/04/03/coronavirus-swedish-experiment-could-prove-britain-wrong/> [hämtad 2020-08-18].
- Tolvanen, Eveliina, 2014: Auktoritet i finlandssvenska och sverigesvenska myndighetstexter: En studie av lexikogrammatiska val och ergativa roller. I: *Språk & Stil* NF 24. S. 166–196.
- van Leeuwen, Theo, 2005: *Introducing social semiotics*. London: Routledge.
- van Leeuwen, Theo, 2008: *Discourse and practice: New tools for Critical Discourse Analysis*. Oxford: Oxford University Press.
- Wetherell, Margaret, 2012: *Affect and emotion: A new social science understanding*. Los Angeles, London: SAGE.
- Westberg, Gustav, 2016: *Legitimerade föräldraskap 1870–2020: En diskurshistorisk undersökning*. (Stockholm Studies in Scandinavian Philology New Series 61.) Stockholm: Institutionen för svenska och flerspråkighet.
- Westberg, Gustav, 2020: *Affective rebirth: Discursive gateways to contemporary national socialism*. I: *Discourse & Society*, Online first. S. 1–17.
- Westberg, Gustav, u.u. 2020: All makt åt folket! Om populism som affektiv stil. I: *Svenskans beskrivning* 37. Förhandlingar vid trettiojunde sammankomsten. Åbo 8–10 maj 2019. Åbo: Åbo Akademi.
- Wodak, Ruth & Meyer, Michael, 2016: *Critical Discourse Studies: History, agenda, theory and methodology*. I: Ruth Wodak & Michael Meyer (red.): *Methods of Critical Discourse Studies*. Los Angeles, London, New Delhi, Singapore, Washington DC: SAGE. S. 1–22.
- Ärman, Henning, 2020: *Affects of verbal hygiene*. I: *Language Policy*.